
Erkki Merimaa

Seura koulutuksen ja kasvatuksen historian parissa jo 80 vuotta

”Historian tutkimuksen tavoitteena on antaa menneen ajan tapahtumista mahdollisimman tarkka kuva. Kasvatuksen historian tutkimus pyrkii samaan päämäärään. Kasvatuksen historiassa ns. kouluhistorian tutkimus on monen alan tutkimuksiin nähden siinä suhteessa edullisemmassa asemassa, että jatkuvuus on ikään kuin tutkijaa auttava tekijä, jos hän on joutunut koulun kanssa tekemisiin. Tutkijan on kuitenkin pidettävä jatkuvasti mielessään, että menneen ajan koulu ja sen elämä eivät olleet tämän päivän koulun elämää.”

Eelis Aurola 1966

Alkusanaksi

Tässä kirjoituksessa käsitellään Suomen kouluhistoriallisen seuran, myöhemmin Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran, tähänastisia vaiheita. Seuran toiminnasta voi löytää kolme keskeistä elementtiä, joiden varaan toiminta on pääasiallisesti rakentunut; kulloinenkin puheenjohtaja ja hallitus, kuukausikokoukset ja seminaarit sekä seuran julkaisutoiminta, lähinnä Koulu ja menneisyys -vuosikirjasarja.

Olen nojannut erityisesti kolmeen Suomen kouluhistoriallisen seuran vaiheita käsitelleeseen kirjoittajaan, sihteeri Eino Viitasareen, esimies Erkki O. Stenijiin ja esimies Martti T. Kuikkaan. Heidän kirjoituksensa ovat ilmestyneet Koulu ja menneisyys -vuosikirjoissa, Eino Viitasaaren vuonna 1955, Erkki Stenijin vuonna 1965 ja Martti T. Kuikan vuosina 1985, 1992, 1995, 2005, 2007 sekä 2010. Myös kouluneuvos M. O. Karttusen esitelmää seuran 50-vuotisjuhlassa 1985

---

olen pitänyt yhtenä lähteenä. Kirjoittajat ovat käsitelleet seuran vaihteita varsin yksityiskohtaisesti. Martti T. Kuikka on viimeisimmäksi vuonna 2010 pohtinut laajasti seuran historiaa ja tehtävää, joten tällä kertaa lähestytään seuran menneisyyttä pitkälti henkilöiden kautta. Artikkelin lopussa käsitellään myös seuran viimeaikaista toimintaa. Kirjoittaja lausuu kiitoksensa yliopistonlehtori, FT Janne Sängille arvokkaista tarkennuksista.

Seuran entiset esimiehet

Koko seuran toiminnan ajan puheenjohtajiksi on valikoitunut henkilöitä, joilla on ollut elävä ja voimakas mielenkiinto kasvatuksen ja koulutuksen historiaa kohtaan. Kaikki puheenjohtajat ovat olleet toistaiseksi miehiä. Seuraavaan olen koonnut lyhyet esittelyt kaikista seuran entisistä puheenjohtajista, joista käytän nimitystä esimies, kuten alkuaikoina käytettiin, sekä maininnut vuodet, jolloin he toimivat esimiehinä.

Einar Fieandt ja seuran perustaminen 1935

Seuran perustaminen

Suomen kouluhistoriallisen seuran synty oli monivaiheinen. Seuraa kokoontui Kouluhallituksen tiloihin perustamaan helmikuun 4. päivänä 1935 arvovaltainen joukko kasvatusalan historian asiantuntijoita kouluneuvos Einar Fieandin kutsusta ja johdolla. Kokousta ei ollut kutsuttu koolle umpimähkään, vaan sitä edelsi monenlaisen tapahtumien ketju. Pohjustukseksi kokousväelle luettiin vuonna 1917 perustetun Suomen koulumuseoyhdistyksen purkamispäätös ja sen määräämät velvoitteet.

Kun koulumuseoyhdistyksen toiminta oli lopetettu vuonna 1933, se oli lahjoittanut muun muassa 4000 nidettä käsittävän kirjaston uudelle perustettavalle yhdistykselle. Tuolloin siis alettiin jo valmistella sellaisen uuden yhdistyksen perustamista, ”joka jatkaisi Suomen koulumuseoyhdistyksen aloittamaa tärkeätä työtä”, mutta vasta parin vuoden kuluttua aika oli kypsä toiminnan käynnistämiseksi. Suomen

kouluhistoriallinen seura oli saanut Suomen koulumuseoyhdistykseltä velvoittavan perinnön. Fieandtin tavoitteena oli saada Koulumuseoyhdistyksen jäämistö sijoitetuksi johonkin sopivaan paikkaan. Selasta ei Fieandt löytänyt.

Valmistavassa kokouksessa esiteltiin uudelle seuralle laaditut sääntöluonnokset. Koska seuralle suunniteltuun toimintaan tulisi kuulumaan laajalti erilaisia velvoitteita, olihan Koulumuseoyhdistyksen peruja oleva mittava kokoelma myös jollain tavalla otettava huomioon, ei kokous tuolloin vielä ollut valmis tekemään lopullista päätöstä seuran säännöistä. Tämän vuoksi päätettiin pitää uusi kokous parin viikon kuluttua ja asettaa toimikunta hiomaan sääntöluonnosta. Toimikuntaa johtamaan valittiin kokouksen puuhamies Einar Fieandt.

Uusi kokous pidettiin 22.2.1935. Samalla se oli vuosikokous, jossa seura järjestäytyi asianmukaisella tavalla toimintaa varten. Seuran säännöt olivat nyt sellaiset, että vaikka niitä ei vielä ollut vahvistettu, niiden mukaan toiminta kuitenkin käynnistettiin. Tuolloin asetettiin uusi johtokunta, ja seuran ensimmäiseksi esimieheksi valittiin kouluneuvos Einar Fieandt. Seuran säännöt vahvistettiin varsin pian perustavan kokouksen jälkeen, jo 8.3.1935.

Perustava kokous, säännöistä päättävä kokous ja sääntöjen vahvistaminen seurasivat toisiaan niin pikavauhdilla, että ensimmäisestä koollekutsumisesta ei ollut kulunut kuin reilu kuukausi, kun seuralla oli jo esimies, hallitus sekä uudet säännöt, jotka painettiin jo ensimmäiseen vuosikirjaan *Koulu ja menneisyys*.

Kaikilla seuroilla tulee olla toimintaa ohjaava ja jäsenistöä velvoittava tavoite. Kouluhistoriallisen seuran toiminta-ajatus oli kiteytettyinä sääntöjen 2 §:ssä: ”Suomen kouluhistoriallisen seuran tarkoituksena on maassamme ylläpitää kouluhistoriallista harrastusta. Tätä tarkoitusta varten se kerää koulumuseo- arkisto- ja kirjastoainesta sekä harjoittaa kustannus- ja julkaisutoimintaa.”

Seuran Berdan-kiväärit

Erkki O. Stenij kertoo vuoden 1965 vuosikirjassa mielenkiintoisen yksityiskohdan, kuinka seuran Koulumuseoyhdistykseltä saamat

museoesineet luetteloiitiin ja sijoitettiin Koelyseon vintille. Niiden joukossa oli viisi Berdan-kivääriä. Kun Koelyseon talossa suoritettiin kesällä 1958 täyskorjaus, korjausmiehet löysivät ullakolta mainitut kiväärin ja epäilivät asekatkkoa. Poliisi otti kiväärin haltuunsa, mutta kun selvisi millaisista aseista oli kyse, ne palautettiin. Silloin niistä oli jo kaksi hävinnyt matkalla. Museoesineet luovutettiin myöhemmin Kasvatusopilliselle kirjasto- ja lukusalisäätiölle. Ja nyt ei enää edes tiedetä, missä ne loputkaan kolme kivääriä mahtavat olla.

Einar Fieandtin uran vaiheita

Fieandt toimi uransa alkuaikana maantieteen ja luonnonhistorian opettajana eri oppikouluissa. Hän toimi muun muassa Viipurin Uuden yhteiskoulun rehtorina. Vuodesta 1926 alkaen Fieandt toimi luonnonhistorian ja maantieteen kouluneuvoksena Kouluhallituksessa. Fieandtin väitöskirja *”Über das Wurzelgebiet des Nervus hypoglossus und den Plexus hypoglosso-cervicalis bei den Säugetieren”* oli kaukana kouluhistoriasta. Fieandt vaikutti myös muilla kulttuurin sarjoilla. Paitsi luonnontieteilijä Fieandt oli myös innokas filatelisti ja toimi aikanaan Suomen Filatelistiseuran puheenjohtajana. Einar Fieandt oli Suomen kouluhistoriallisen seuran toiminnan primus motor, jonka erityisenä huolena oli, ”miten Suomen koulun historiaa koskeva ainehistoria olisi korjattava talteen”. Einar Fieandtin toiminta esimiehenä jäi vain vajaan vuoden mittaiseksi. Koulu ja menneisyys I vuosikirjassa on muistokirjoitus, joka kertoo lyhyesti heti alussa suruviestin: ”kouluneuvos filosofian tohtori Einar Fieandt tammikuun 25. päivänä 1936 on poistunut elävien ilmoilta.”

Einar Fieandt perusti seuran, laati säännöt, käynnisti vuosikirjan julkaisemisen ja menehtyi – kaikki seuran ensimmäisen toimintavuoden aikana. Fieandtin viitoittamalla tiellä vuodesta 1935 lähtien seura on toiminut milloin hyvinkin aktiivisesti, välillä hiljaiseloa viettäen, mutta koko ajan se on kuitenkin pitänyt yllä kouluhistorian harrastusta. Seuran perustamisesta on vuonna 2015 kulunut kaikkiaan 80 vuotta, joten tasavuotia jälleen juhliataan.

A. A. Koskenjaakko **1936 sekä 1941–1948**

Edesmenneen esimiehensä seuraajaksi seura valitsi vuonna 1936 Helsingin Suomalaisen Yhteiskoulun rehtorin Aksel Anshelm Koskenjaakon, joka toimi tässä vaiheessa esimiehenä vain vuoden. Sotavuosina hänet valittiin uudestaan johtamaan seuraa. Tällä välin hän oli saanut professorin nimen ja arvon. Koskenjaakon erikoisala olivat suomalaiset sananlaskut. Kun Koskenjaakko väitteli tohtoriksi, väitöskirjankin aiheena oli ”*Laki, oikeus ja oikeudenkäynti suomalaisissa sananlaskuissa*”.

Seuran sihteeri Eino Viitasaari luonnehti Koskenjaakon työtä jatkosodan aikana ja heti sen jälkeen:

”Näinä vaikeina aikoina toimi esimiehenä professori A. A. Koskenjaakko, joka erinomaisella huolella hoiti seuran asiat, tarmollaan piti työt vireillä ja ohjaili niitä pitkälle rauhan aikoihin, aina vuoden loppuun 1948 loppuun asti”.

A. J. Tarjanne **1937–1940**

Kouluneuvos Artturi Johannes Tarjanne toimi seuran esimiehenä vaikeat vuodet 1937–1940. Tarjanne oli opetushallinnon virkamies, jolla oli merkittävät ansiot oppivelvollisuuden täytäntöönpanossa. Alun perin Törnqvist-nimisenä syntynyt Artturi-poika, jota kutsuttiin Jukkaksi, suomensi 1906 nimensä Tarjanteeksi synnyinpitäjänsä Virtain alueella sijaitsevan Tarjanneveden mukaan. Tarjanne nimitettiin 1916 Kouluylihallitukseen kansakoulujen ylitarkastajaksi.

Kansalaissodan aikana keväällä 1918 hänellä oli vaativa tehtävä. Hän hoiti nimittäin yksinään valkoisten hallitsemassa Vaasassa Koulutoimen ylihallituksen asioita, joka oli jäänyt mottiin punaisten valtaamaan Helsinkiin.

Myöhemmin Tarjanteesta tuli kouluneuvos ja kansanopetusosaston päällikkö Kouluhallitukseksi nimensä muuttaneeseen virastoon. Hän sai kanslianeuvoksen arvonimen jäädessään eläkkeelle.

Aukusti Salo
1949–1950

Professori Aukusti Salo toimi seuran esimiehenä pari vuotta 1940–1950-lukujen vaihteessa. Salo toimi virkauransa alussa muun muassa Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin rehtorina ja myöhemmin Helsingin yliopiston kasvatus- ja opetusopin ylimääräisenä professorina. Salon kasvatusidea oli kehittää kansakoulun opetusta kokonaisopetuksen suuntaan. Hän julkaisi useita kirjoja alkuopetuksesta, kuten ”*Alakansakoulun opetusoppi*” ja ”*Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden opetussuunnitelma kokonaisuusperiaatteen mukaan*”. Ainakin kolme sukupolvea suomalaisia on opetellut lukemista ja laskeamista Aukusti Salon oppikirjojen avulla.

Myös Cygnaeuksen aatemaailma oli hänen kiinnostuksensa kohde ja josta hän kirjoitti tutkielman *Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kasansivistysjärjestelmässä*. Salon väitöskirjakin käsitteli Cygnaeusta ja oli nimeltään *Cygnaeuksen pikkulapsipedagogiikka*.

Professori Paavo Päivänsalo on luonnehtinut Aukusti Saloa toteamalla, että ”Hänessä yhtyivät sopusointuisella tavalla sekä käytännön koulunuudistajan että syvällisen tiedemiehen ominaisuudet”. Hallituksen jäsen filosofian tohtori Jouko Kauranne on väitöskirjassaan *Kansakoulun opetukseen kohdistuneet integrointipyrkimykset vuosina 1912–1939* käsitellyt Aukusti Salon kehrittelemää ajatusta kokonaisopetuksesta. Myös Salon toimikausi jäi lyhyeksi, sillä hän kuoli ollessaan vasta toista vuotta esimiehenä.

Kaarlo Saarialho
1951

Kouluneuvos Kaarlo Saarialho, joka oli toiminut muun muassa Sortavalan seminaarin rehtorina ja matematiikan oppikirjojen tekijänä, valittiin Salon jälkeen hoitamaan esimiehen tehtävää. Saarialho oli toiminut matematiikan opettajana useilla eri paikkakunnilla. Seminaarin lehtorina hän työskenteli sekä Sortavalassa että Jyväskylässä. Hänen yhteiskunnallisesta aktiivisuudestaan kertoo esimerkiksi se, että Jyväskylässä asuessaan hän heilutti puheenjohtajan nuijaa kau-

---

punginvaltuustossa. Saarialho toimi myöhemmin myös kouluneuvoksena ja apulaisosastopäällikkönä Kouluhallituksen kansakouluosastossa. Myös Saarialhon kausi jäi lyhyeksi, vain vuoden mittaiseksi.

Erkki O. Stenij

1952

Diplomi-insinööri, tarkastaja Erkki Oskari Stenij toimi esimiehenä Saarialhon jälkeen. Stenijn jälkeen esimieheksi valitun Urho Somerkiven kaudella hän toimi useina vuosina varaesimiehenä. Työurallaan Stenij toimi muun muassa Valmistavassa poikain ammattikoulussa sekä Helsingin kaupungin poikien ammattikoulussa opettajana ja myöhemmin Helsingin kaupungin ammattioppilaitosten tarkastajana. Lisäksi hän kirjoitti useita metalliteknologian oppikirjoja ammattioppilaitosten käyttöön.

Stenij sai opetusneuvoksen arvonimen 1959. Hän oli Suomen kouluhistoriallisen seuran kunniajäsen. Myös Stenij toimi esimiehenä vain yhden kauden.

Urho Somerkivi

1953–1971

Somerkiven tie koulun kehittäjäksi oli poikkeuksellinen ja monipolvinen. Hän aloitti opintonsa kansakoulun suorittuttuaan Sortavalan kansakoulupohjaisessa seminaarissa vuonna 1928. Toimiessaan opettajana sodan keskellä keväällä 1940 hän pääsi ylioppilaaksi yksityisoppilaana Lappeenrannan yhteislyseosta. Talvisodan keskeytettyä kaikki opinnot Somerkivi julistettiin ylioppilaaksi, kuten muutkin kokelaat, suorittamatta ylioppilaskirjoituksia. Hänen täytyi kuitenkin tenttiä muutamia aineita ennen kuin hänen suorituksensa lopullisesti hyväksyttiin.

Toimittuaan muutaman vuoden opettajana hän siirtyi kouluhallinnon piiriin.

Kansakouluntarkastajana ollessaan Somerkivi väitteli tohtoriksi vuonna 1952, ja seuraavana vuonna hänestä tuli seuran uusi esimies. Somerkivi oli todellinen koulutuksen grand old man, hän oli tietokir-

jailija, oppikirjailija, kouluneuvos, Kouluhallituksen osastopäällikkö ja professori *honoris causa*.

Somerkivi oli keskeinen henkilö silloin, kun peruskoulua koskevat poliittiset päätökset oli tehty ja oli pedagogian vuoro. Hän johti Peruskoulun opetussuunnitelmakomiteaa, joka laati kaksiosaisen mietinnön: ensimmäinen osa käsitteli opetussuunnitelman perusteita ja toinen osa sisälsi ainekohtaiset opetussuunnitelmat. Professori Kari Uusikylä luonnehti mietintöä seitsemänkymmentävuotishaastattelussa, että ”Vuonna 1970 Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea linjasi ja suunnitteli opetuksen tavoitteet kestävin vedoin. Se on edelleen tosi briljantti paperi.”

Peruskoulukomitean työn pohjalta käynnistyi maassamme peruskouluopetus, jonka hedelmistä nykypolven opettajat saavat vieläkin nauttia vaikkapa Pisa-testien hyvinä tuloksina. Maamme siirtyi tuolloin rinnakkaiskoulujärjestelmästä yhtenäiseen peruskouluun. Astuttiin pitkä askel kohti tasa-arvoisia koulutusmahdollisuuksia.

Nykyisenä pakkoruotsi-keskustelun aikana on hyvä muistaa, että Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea oli niin vakaasti yhden vieraan kielen kannalla, että se käynnisti syksyllä 1967 laajan koulukoikeilun ilman pakollista ruotsia. Yhden kielen kannalla olivat tuolloin ruotsinkielisiä lukuun ottamatta kaikki opettajajärjestöt ja valtaosa asiantuntijoista, myös Somerkivi. Kerrotaan, että kun poliitikot sitten päättivät peruskouluun tulevista kahdesta kielestä, Somerkivi oli huokaissut pettyneenä dramaattisesti että ”Siinä meni peruskoulu!”

Somerkivestä tuli monien opettaja- ja tarkastajavuosien jälkeen Kouluhallitukseen ensin kouluneuvos ja sitten lopuksi vuonna 1962 osastopäällikkö kansanopetusosastolle. Vuoden 1998 vuosikirjaan on lääninkouluneuvos Olavi Ketonen kirjoittanut seikkaperäisen kuvauksen Urho Somerkiven elämänvaiheista. Opetusneuvos Antti Lappalainen on koonnut vuoden 1986 Koulu ja menneisyyteen luettelon Urho Somerkiven teoksista.

Kun Somerkivi oli jo lopettelemassa toimintaansa Kouluhistoriallisessa seurassa, hän luovutti allekirjoittaneelle tekijän nimikirjoituksella varustetun väitöskirjansa ”*Bell-Lancasterin vuoro-opetusjärjestelmä Suomessa*”, mikä on yksi kirjakokoelmani arvokkaimpia aarteita.

Urho Somerkivi ehti toimia esimiehenä kaikkiaan parisenkymmentä vuotta. Suomen kouluhistoriallinen seura kutsui Somerkiven kunniapuheenjohtajakseen vuonna 1985.

Eelis Aurola

1972–73

Somerkiven jälkeen tuli esimieheksi apulaisprofessori Tuovi Eelis Aurola. Hänet nimitettiin vuonna 1968 ensimmäiseksi Helsingin yliopiston kasvatuksen historian apulaisprofessoriksi. Tehtävästään johtuen hänelle luontui hyvin myös Kouluhistoriallisen seuran johtaminen.

Eelis Aurola oli taustaltaan kansakoulunopettaja. Kerrotaan, että hänen sukulaisensa olivat vähätelleet häntä, koska hän oli vain kansakoulunopettaja. Siitä sisuuntuneena hän päätti näyttää, mikä mies hän oikein on, ja eteni sitten määrätietoisesti aina kasvatustieteen apulaisprofessoriksi asti.

Eelis Aurola oli kirjoittanut Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen vuosikirjaan vuonna 1973 artikkelin *Koulupakosta oppivelvollisuuteen*. Kun oppivelvollisuuden säätämisestä oli kulunut 80 vuotta vuonna 2001, seura järjesti laajan seminaarin saman aiheen tiimoilta. Tehtaankoulut olivat Aurolan erikoisala, ja hän oli myös väitellyt niistä tohtoriksi. Hänen väitöskirjansa oli *Suomen tehtaankoulut vuosina 1636–1881*.

Kouluhistoriallinen seura oli käytännöllisesti katsoen varaton, joten vuosikirjan julkaisemista ei Aurolan aikana harkittu.

Taimo Iisalo

1974–1981

Apulaisprofessori Taimo Iisalo seurasi esimiehenä Eelis Aurolaa. Iisalo oli myös Aurolan seuraaja kasvatuksen historian apulaisprofessorina. Iisaloon aikana seuran taloudellinen tilanne jatkui heikkona. Vuosikirjaa ei myöskään hänen aikanaan julkaistu.

Taimo Iisalo oli taustaltaan teologi, joka oli ennen professuuriaan toiminut turkulaisissa kouluissa uskonnonopettajana kaikkiaan kaksi

vuosikymmentä. Hänen väitöskirjansakin käsitteli uskonnonopetusta: *Suomen koulujen uskonnonopetus 1843–1883*.

Huhtikuussa 1974 kouluhistoriallisen seuran kirjasto, jota säilytettiin järjestämättömän Helsingin väliaikaisen opettajakorkeakoulun suojissa, deponoitiin Helsingin yliopistolle. Suomen kouluhistoriallisen seuran ja Kasvatustieteiden kirjasto- ja lukusalisäätiön edustajat kävivät yhdessä luovuttamassa kirjastonsa yliopistolle. Lahjoituksen otti vastaan yliopiston rehtori Ernst Palmén. Kouluhistoriallisen seuran delegaation muodostivat seuran esimies Taimo Iisalo, professori Urho Somerkivi ja sihteeri Erkki Merimaa. Suurin osa kirjastosta deponoitiin kasvatustieteen laitoksen kirjastoon Bulevardille. Kirjasto siirrettiin sieltä ensin käyttäytymistieteellisen tiedekunnan kirjastoon Siltavuorenpenkereen toimitiloihin ja sen jälkeen osaksi yliopiston pääkirjastoa Kaisa-taloon.

Martti T. Kuikka **1982–2010**

Kun Martti T. Kuikasta oli tullut kasvatustieteen, erityisesti kasvatuksen historian apulaisprofessori, hänestä tuli vuorostaan itseoikeutusti uusi seuran esimies 1982. Hän tarttui toimeen ripeästi ja ryhtyi edistämään seuran eri toimintamuotoja, vaikka taloudellisia resursseja oli edelleen rajoitetusti.

Heti ensimmäisenä toimikautenaan Kuikka käynnisti kuukausikokosten pitämisen ja ryhtyi kokoamaan *Koulu ja menneisyys* -vuosikirjaa, joka ilmestyi jo hänen toimikautensa toisena vuonna eli 1984. Siitä lähtien vuosikirja ilmestyi joka syksy koko Kuikan toimikauden ajan. Martti T. Kuikka kirjoitti puheenjohtajakaudellaan yli kolmekymmentä artikkelia ja muuta kirjoitusta *Koulu ja menneisyyteen*. Kirja sai uuden graafisen ilmeen 1997. Joskus kirjojen ulkoasu poikkesi tavanomaisesta. Tällaisia ovat useat erilaisiin merkkivuosiin kohdistuvat vuosikirjat.

Kuikka loi yhteyksiä myös ulospäin, ja yhteen aikaan oli tapana, että muutaman kerran vuodessa seuran kuukausikokous pidettiin jonkin koulutyötä sivuavan järjestön suojissa. Samalla tutustuttiin isäntänä toimivan järjestön toimintaan.

Martti T. Kuikka valmistui ensin kansakoulunopettajaksi ja muutama vuosi myöhemmin teologian kandidaatiksi. Hän väitteli filosofian tohtoriksi 1973 aiheesta *Uskonnonopetus Suomen kansakoulunopettajaseminaareissa vuosina 1863–1895*.

Kun Kuikan virkaura päättyi yliopistossa 2004, ei hänelle enää valittu seuraajaa. Kouluhistoriallisen seuran delegaatio kävi turhaan yliopiston rehtorin puheilla esittämässä, että professuurista ei luovutaisi.

Seura lähetti vielä Yliopiston kanslerille toukokuussa 2005 kirjeen, jossa se totesi muun muassa: ”Suomen kouluhistoriallinen seura on ollut huolissaan siitä, että kasvatustieteen professorin viran opetusala laajennetaan siten, että kasvatuksen historia ei enää olisi viran opetusala, sen jälkeen kun viran viimeisin haltija, professori Martti T. Kuikka on jäänyt eläkkeelle.

Martti T. Kuikan suuri ansio on, että hän herätti uinuneen Suomen kouluhistoriallisen seuran uuteen nousuun kaikissa sen toimintamuodoissa.

Jukka Rantala 2011–2014

Suomen kouluhistoriallisen seuran uusien sääntöjen mukaan seurala on sekä syys- että kevätkokous. Syyskokouksessa tehdään henkilövalinnat. Syyskuun 27. päivänä 2010 pidettiin ensimmäinen uusien sääntöjen mukainen syyskokous, jolloin seuralle valittiin uusi puheenjohtaja ja koko hallitus. Vuosikokous oli koonnut runsaasti väkeä paikalle ja tunnelma oli sähköinen. Tuolloin päätettiin jatkaako entinen puheenjohtaja vai saako seura uuden puheenjohtajan. Äänestyksen jälkeen uudeksi puheenjohtajaksi vuoden 2011 alusta valittiin historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professori Jukka Rantala.

Jukka Rantalan kiinnostuksen ja tutkimuksen kohteina ovat kasvatuksen historia sekä historian opetukseen ja oppimiseen liittyvät kysymykset. Erityisesti hän on tutkinut ”opettajuuden historiallista rakentumista sekä opettajien merkitystä kansalaisyhteiskunnan synnyssä ja kehityksessä”. Myös hänen väitöskirjansa liittyy opettajuus-

teen: *Sopimaton lasten kasvattajaksi! Opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944–1948.*

Rantalan tavoitteena oli luoda kasvatuksen historian alalle tieteellisesti korkeatasoinen, vertaisarvioinnille perustuva verkossa ilmestyvä aikakausi- tai vuosikirja, joka toteutui Kasvatus & Aika nimisenä verkkojulkaisuna.

Jukka Rantalan pyrkimyksenä oli kehittää seuran toimintaa muun muassa edistämällä verkossa tapahtuvan yhteydenpidon mahdollisuuksia. Hänen aikanaan tehtiin merkittävä sääntöuudistus. Hän edisti myös yhteistoimintaa erilaisten koulutusta ja historiaa tutkivien järjestöjen kanssa. Seura viritti hänen kaudellaan yhteistyötä muun muassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Tilaushistoriakeskuksen kanssa. Jukka Rantala toimi myös seuran edustajana Tieteellisten seurain valtuuskunnassa.

Jukka Rantala modernisoi Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran toiminnan ja siten johdatti sen uuteen aikaan.

Seuran hallitukset

Seuran hallituksessa on ollut tavallisesti jäseniä kolmelta yhteiskunnan sektorilta. Keskeisimpänä ryhmänä ovat yliopistomaailmasta tulevat koulun historian tutkijat, toisen ryhmän muodostavat jäsenet, jotka edustavat kouluhallintoa. Kolmatta ryhmää edustavat koulussa työskentelevät rehtorit ja opettajat. Hallituksessa on yhdeksän jäsentä: viime vuonna valitut, tänä vuonna erovuorossa olevat ja ensi vuonna erovuoroon tulevat.

Viime vuosina on ollut tapana julkaista vuosikirjassa edellisen toimintakauden toimintakertomus, jossa on paitsi kuvailtu vuoden aikana tapahtunutta toimintaa, kerrottu myös seuran keskeiset toimihenkilöt ja kunakin vuonna hallituksen kokoonpano. Hallituksen jäsenenä on toiminut niin useita henkilöitä vuosien mittaan, että kaikkien luetteleminen tässä ei liene tarkoituksenmukaista.

Olen kirjannut seuraavaan muutamia poikkeuksellisen pitkän päävätyön tehneitä tai muuten ansioituneita hallituksen jäseniä 1970-luvulta alkaen, vaiheesta, jolloin toimin myös itse hallituksessa.

Hallituksen naisjäsenet

Seuran hallitukset ovat olleet miesvoittoisia. Ensimmäisiin hallituksiin kuului muutama nainen, rehtori Anni Oksanen heistä ensimmäinen, mutta sittemmin hallitustyöskentely on ollut kovin miesvoittoista. Pääasiassa 2000-luvulta alkaen hallituksessa naissukupuolta ovat edustaneet Sirkka Ahonen, Saara Hakaste, Maija Meretniemi, Najat Ouakrim-Soivio, Taina Sillanpää, Marjo Nieminen ja Kaisa Vehkalahti. Näistä Maija Meretniemi ja Saara Hakaste ovat toimineet myös sihteereinä.

Hallituksen merkkihenkilöitä

Sven Gladh

Kouluneuvos Sven Gladh tuli seuran sihteeriksi 1957, ja hän oli mukana jo vuosikirjan 1959 toimituskunnassa. Sven Gladh ehti toimia vuoteen 1998 mennessä (jolloin hän jäi pois hallituksesta) 40 vuotta Suomen kouluhistoriallisessa seurassa milloin sihteerinä, milloin hallituksen jäsenenä.

Sven Gladh tuli koulumaailmaan pitkän tien kautta: kansa- ja kansalaiskoulun oppimäärän suorittaminen Aleksis Kiven koulussa, sitten opiskelua iltakoulussa, valmistuminen kansakoulunopettajaksi ja myöhemmin filosofian maisteriksi. Sven Gladh toimi aluksi kansakoulun johtajaopettajana muun muassa Myllypuron kansakoulussa, koulutoimentarkastajana Uudenmaan lääninhallituksessa ja lopuksi ylitarkastajana Kouluhallituksessa. Seura oli mukana, kun hänelle haettiin kouluneuvoksen arvonimeä.

Yhteen aikaan molemmat seuran keskeiset toimihenkilöt olivat lähteneet opintielle kansakoulupohjalta. Sekä esimies Urho Somerkivi että sihteeri Sven Gladh olivat kumpikin aloittaneet opintimensä käymällä ensin koko kansakoulun.

Martti Hölsä

Kouluneuvos, filosofian tohtori Martti Hölsä toimi usean vuoden ajan sekä hallituksen jäsenenä että Koulu ja menneisyys vuosikirjan artik-

kelien kirjoittajana. Hänen kiinnostuksensa kohteena ovat nykyisin rajan takana olevan Itä-Karjalan kouluolot aikana, jolloin siellä valtaa pitivät suomalaiset sotilaat. Hänen toimittamansa kirja *Äänislinnan yhteislyseon historiasta vuosilta 1942–1944 Valkoiset sivut eli suomalainen oppikoulu Itä-Karjalassa* ilmestyi Suomen kouluhistoriallisen seuran julkaisuna 1997.

Martti Hölsä teki pitkän päivätyön Vantaan kaupungin koulutoimenjohtajana.

Jouko Kauranne

Kouluneuvos, filosofian tohtori Jouko Kauranne toimi monissa eri tehtävissä seuran hallituksessa. Ensimmäisen kerran hän oli vuosikirjan toimituskunnassa 1985. Kauranne taittoi vuosikirjan vuonna 1996 ja muutaman kerran sen jälkeenkin ja vuodesta 2006 lähtien huolehti säännöllisesti seuran vuosikirjan toimittamisesta ja taittamisesta.

Kauranteen erinomaista tarmokkuutta kuvaa se, että vielä 85 vuotta täytettyäänkin hän kirjoitti edelleen aktiivisesti koulutuksen historiasta. Kauranne on kirjoittanut kaikkiaan yli 20 artikkelia ja muuta kirjoitusta Koulu ja menneisyyteen. Koska Kauranne oli keskeisesti mukana koulutoimenjohtajana peruskoulun tullessa Suomeen, monet hänen kirjoituksistaan painottuivat tuohon koulun reformivaiheeseen. Jouko Kauranne työskenteli muun muassa Kuopiossa ja Helsingissä koulutoimenjohtajana. Monet olivat myös ne kuukausikokouksien esitelmät, jotka hän on vuosien varrella pitänyt.

Peruskoulun täyttäessä 25 vuotta Kauranne laati laajan historia-teoksen *Neljännesvuosisata Helsingin opetustoimen kehitystä (1977–2002)*. Hän toimi seuran hallituksen jäsenenä vielä kuluvan vuoden aikana, ja näin ollen hänelle kertyi yli kolmekymmentä palvelusvuotta seuran erilaisissa luottamustehtävissä.

Antti Lappalainen

Opetusneuvos, kasvatustieteen tohtori Antti Lappalainen oli ensin valmistunut kansakoulupohjalta seminaarin kautta opettajaksi, myö-

hemmin opiskellut maisteriksi ja tehnyt väitöskirjan. Hänen väitöskirjansa *Peruskoulun opetussuunnitelman syntyprosessi ja peruskouluopetuksen johtamisjärjestelmän muotoutuminen* alaviitteessä kerrottiin Kalevi Sorsan johtaman työryhmän luottamuksellisesta muistiosta. Siinä oli yksityiskohtainen suunnitelma johtavien virkojen saamiseksi puolueeseen kuuluville. Tämä tieto herätti kohua niin paljon, että se uutisoitiin maan johtavissa päivälehdissä ja pääuutislähetyksessäkin.

Lappalainen oli kävelevä koulualan tietopankki. Kysyipä häneltä mitä vain, kuten milloin saatiin laki maksuttomasta kouluruokailusta tai koska siirryttiin viisipäiväiseen kouluviikkoon, vastaus tuli aina nopeasti ja tarkasti.

Antti Lappalainen oli ensimmäisten joukossa perehtynyt tietotekniikan mahdollisuuksiin kirjojen laadinnassa. Hän taittoi vuosikirjan kaikkiaan kuusi kertaa. Lisäksi hän kirjoitti muutamia artikkeleita vuosikirjaan, muun muassa muistelun *Kansalaistaidon lyhyt historia*, jossa hän kertoo hänelle läheisen oppiaineen lyhyestä elämästä ja nopeasta kuolemasta.

Aslak Lindström

Ylijohtaja, filosofian tohtori Aslak Lindström huolehti seuran hallituksen jäsenenä ollessaan vuosien 2001–2006 ajan siitä, että seuran vuosikirjaa toimitettiin yhdessä Opetushallituksen kanssa ja että kirjan lähetettiin teemasta riippuen milloin peruskoulun yläasteen kouluihin milloin lukioihin.

Kun oppivelvollisuuden säätämisestä oli vuonna 2001 kulunut 80 vuotta, Opetushallitus järjesti yhdessä Suomen kouluhistoriallisen seuran kanssa aiheen ympäriltä sekä pääjuhlan että seminaarin. Taphtuman tiimoilta toimitettiin Aslak Lindströmin myötävaikutuksella Opetushallituksen ja Suomen kouluhistoriallisen seuran yhteinen julkaisu *Koko kansan koulu*, jossa oli myös hänen artikkelinsa *Tie oppivelvollisuuden säätämiseen*. Julkaisu oli samalla myös seuran 39. vuosikirja. Kirja lähetettiin kaikkiin Suomen peruskouluihin.

Seura oli mukana, kun Lindströmille haettiin kouluneuvoksen arvonimeä.

Lasse Paajanen ja Pauli Arola

Suoraan koulumaailmasta on hallitukseen tullut viime aikoina varsin vähän edustajia. Filosofian maisteri Lasse Paajanen ja filosofian tohtori Pauli Arola ovat tästä harvinaisia poikkeuksia.

Viimeksi ennen eläkkeelle jäämistään matematiikan lehtori Paajanen toimi Itäkeskuksen aikuislukion rehtorina. Matematiikan opetuksen historia on hänen erityisen harrastuksensa kohteena. Paajanen on paitsi kouluhistorian harrastaja myös kävelevä yleis- ja perinteisen hiihtourheilun tietosanakirja.

Viikin normaalikoulussa historian lehtorina toiminut Pauli Arola oli viehättynyt tarinoista historian opetuksen elävöittäjänä. ”Ihmisen pitää jollain tavalla kyetä suunnistamaan muuttuvassa maailmassa. Historia antaa osviittaa siitä, millaiseen taustaan oma toiminta liittyy”, on Arola todennut.

Lasse Paajanen ja Pauli Arola laativat seuralle uudet säännöt Arolan toimiessa pääkirjurina. Kumpikin on kirjoittanut useampiakin artikkeleita seuran vuosikirjaan. Arola organisoi 2013 seuran osalta Minun koulumuistoni – keruuhankkeen. Arola on myös toiminut seuran edustajana Tilaushistoriakeskuksen hallituksessa.

Molemmat ovat jo eläkkeellä, joten nykyisin seuran hallituksessa ei ole yhtään yleissivistävässä tai ammatillisessa oppilaitoksessa toimivaa aktiiviopettajaa, mitä voidaan pitää jonkinasteisena puutteena.

Saara Hakaste

Poikkeuksellisen ansiokkaana hallitustyöskentelijänä on Saara Hakaste listattu hallituksen ainoana naisena merkkihenkilöiden joukkoon. Dosentti, kasvatustieteen tohtori Saara Hakaste toimi pitkään sekä hallituksen jäsenenä että vuosina 2000–2003 myös seuran sihteerinä. Vuosien varrella Hakasteen kynästä on lähtenyt vuosikirjaan kymmenkunta kirjoitusta, joista monet painottuvat hänen kotiseudulleen Lahteen, usein Fellmanin pappissukuun, tai hänen kiinnostuksensa kohteena olevaan kansainväliseen yhteistoimintaan.

Saara Hakaste toimi jonkin aikaa Lahden kaupungin kouluviraston opetusosaston apulaisosastopäällikkönä. Myöhemmin Kiveriön

---

ala-asteen koulun rehtorina toimiessaan hän edusti hallituksen harvalukuista koulutyössä toimivaa opettajakuntaa.

Jari Salminen

Ensimmäisessä uusien sääntöjen mukaan pidetyssä syyskokouksessa 2010 seuran sihteeri-rahastonhoitajaksi valittiin dosentti Jari Salminen, taitava tietotekniikan käyttäjä. Seura sai Suomen Tiedekustantajien liiton apurahan julkaisu- ja toimintansa kehittämiseen 2011. Apurahan turvin ja Jari Salmisen sekä Jukka Rantalalan yhteisvoimin suunniteltiin seuran kotisivut, joiden digitaalisen julkaisualustan Faikirimedia toteutti.

Seura sai myös Tieteellisten seurain valtuuskunnan satavuotisrahaston apurahan vanhojen vuosikirjojensa digitoimiseen ja sähköisen käytön mahdollistamiseen. Jari Salminen käynnisti vuosikirjojen digitoimisen. Seuran vanhimmat vuosikirjat 1935–1957 sekä uusimmat vuodesta 2010 alkaen on digitalisoitu kokonaisuudessaan.

Erkki Merimaa

Kouluneuvos Erkki Merimaan toimikausi seuran aktiivijäsenenä oli poikkeuksellisen pitkä.

Hän liittyi jäseneksi Suomen kouluhistorialliseen seuraan syysluku-kaudella 1971 sihteeri Sven Gladhin innoittamana. Seuran kokoukset pidettiin tuohon aikaan Eteläesplanadi 16:ssa vanhan Kouluhallituksen henkilökuntaravintolassa, nykyisessä liikenneministeriön talossa. Kokouksia johti silloin vielä viimeisiä kertoja esimiehen ominaisuudessa Urho Somerkivi.

Merimaa valittiin seuran luottamustehtäviin vuodesta 1972 alkaen, milloin sihteeriksi (1972–87 ja 1999–2000), milloin rahastonhoitajaksi 1972–1989 ja välillä tavalliseksi hallituksen rivijäseneksi. Ensimmäisen Merimaa oli vuosikirjan toimituskunnassa 1972.

Sihteerivuosiensa alkuvaiheessa, pian sen jälkeen kun Merimaa oli tullut mukaan toimintaan, seuran hallitus teki mieliin painuneen matkan Tampereelle. Urho Somerkiven aloitteesta seura vieraili opettaja ja

kunnallisneuvos Lauri Santamäen vieraana tutustumassa Tampereen koulumuseoon. Hallitus piti Eelis Aurolan johdolla lyhyen kokouksen ja sitten Lauri Santamäki, kaupunginhallituksen puheenjohtaja, tarjosi seuran hallituksen jäsenille lounaan Tampereen historiallisessa kaupungintalossa. Nuorelle miehelle se oli juhlava kokemus. Ei ole tietoa, missä kunnossa Tampereen koulumuseo on nykyisin. Toivottavasti ei sellaisessa, missä Helsingin koulumuseo tällä hetkellä on.

Kun Merimaa aloitti sihteerinä 1972, hän oli nuori opettaja Myllypuron kansakoulussa, ja kun hän lopetti hallitustyöskentelynsä 2013, hän oli siirtynyt eläkkeelle Opetushallituksen Yleissivistävän koulutuslinjan Perusopetuspalvelut -yksikön päällikkönä toimivan opetusneuvoksen virasta. Hän tuli työskennelleeksi erilaisissa seuran luottamustehtävissä kaikkiaan 41 vuotta. Suomen kouluhistoriallinen seura oli mukana, kun hänelle haettiin kouluneuvoksen nimeä ja arvoa.

Seuran sääntöjen uudistaminen

Seuran 1935 vahvistettuja sääntöjä on muutettu kaksi kertaa. Ensimmäisen kerran näin tapahtui kun uudet säännöt hyväksyttiin 11.8.1970. Toisen kerran seuran säännöt kokivat perusteellisen muutoksen vuonna 2010, jolloin niitä nykyaikaistettiin. Patentti- ja rekisterihallitus vahvisti uudet säännöt 17.5.2010. Seuran nimestä väännettiin kättä, ja lopuksi päädyttiin muotoon ”Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura”. Seuralle määrättiin kaksi vuosikokousta. Kevätkokouksessa päätetään tileistä ja vastuuvapaudesta. Syyskokouksessa päätetään lähinnä toiminnan linjauksista ja henkilövalinnoista.

Uusien sääntöjen mukaisesti pidetty ensimmäinen syyskokous valitsi hallituksen ja puheenjohtajan kaudelle 2011–2013. Koska kyseessä oli uusien sääntöjen mukainen hallitus, täytettiin kaikki hallituspaiikat yhdellä kerralla. Vuoden 2011 alusta aloittaneeseen hallitukseen tulivat valituiksi Pauli Arola, Jouko Kauranne, Maija Meretniemi, Erkki Merimaa, Najat Ouakrim-Soivio, Lasse Paajanen, Jari Salminen, Janne Säntti ja Juhani Tähtinen.

Uusien sääntöjen 2 §:n mukaan seuran toimintakenttä laajeni: ”Seuran tarkoitus on edistää kasvatuksen ja koulutuksen historian tutkimusta sekä tukea sen harrastusta Suomessa ja edistää kasvatuksen, koulutuksen ja vapaan sivistystyön vaiheiden monitieteistä tutkimusta ja tieteenalojen välistä yhteistyötä”. Seuran säännöt painottavat eri toimintamuotoja yhä enemmän tieteellisten seurojen vaatimusten mukaisiksi alan harrastustoimintaa kuitenkin unohtamatta.

Sihteerikysymys

Sihteerin löytäminen on ollut seuran toiminnan vaikeimpia kysymyksiä. Vapaaehtoisia ei ole tahtonut löytyä. Muutaman kerran on käynyt niin, että puheenjohtaja on joutunut huolehtimaan myös sihteerin tehtävistä. Joskus niitä on jaettu useamman ihmisen harteille.

Martti T. Kuikka on koonnut vuoden 2007 vuosikirjaan kattavan luettelon seuran toimihenkilöistä. Kirjassa on myös luettelo sihteeireistä vuoteen 2006 asti. 2000-luvulla sihteeireinä ovat toimineet Saara Hakaste (2000–2003), Maija Meretniemi (2004–2006), Risto Ikonen (2008), Jari Salminen (2010–2014), joka on toiminut myös rahastonhoitajana. Muutamana vuotena seuralle ei saatu valituksi sihteeria, vaan sihteerin tehtäviä hoiti Martti T. Kuikka puheenjohtajuuden ohella (2007–2010), Toisinaan sihteerin tehtäviä hoitivat Elise Lujala,, Martti T. Kuikka ja Risto Ikonen yhteistyössä (2009).

Julkaisutoiminta ja vuosikirjasarja Koulu ja menneisyys

Seuran varaesimies, professori Arno Rafael Cederberg esitti vuosikirjan julkaisemista työvaliokunnan kokouksessa heti seuran perustamisvuonna. Työvaliokunta päättikin kirjan julkaisemisesta, ja jo seuraavan vuoden alussa, keväällä 1936, ilmestyi ensimmäinen Koulu ja menneisyys -vuosikirja. A. R. Cederberg oli ansioitunut tutkija, joka toimi muun muassa professorina ensin Tarton ja sitten Helsingin yliopistossa. Hän näytti suunnan julkaisutoiminnalle ja loi siten Kouluhistoriallisen seuran toiminnalle keskeisen perinteen.

Seuran vuosikirja on ilmestynyt vuosien 1935–2015 välisenä aikana kaikkiaan 51 kertaa kirjamuotoisena ja yhden kerran verkkoversiona. Julkaisussa on ollut sekä meritoituneiden tutkijoiden pienimuotoisia tutkielmia että alan harrastajien muistelmia ja kirjoituksia kouluun liittyvistä aiheista. Silloin kun allekirjoittanut tuli mukaan seuran toimintaan, Koulu ja menneisyys -vuosikirjan markkinoinnissa toimi eräänlainen pakkomyynti. Kirja nimittäin pistettiin pakettiin, lähetettiin kaikkien yliopistojen kirjastoille ja mukaan liitettiin lasku. Aika moni kirjasto lunasti lähetyksen ja otti kirjan kokoelmiinsa. Silloinen sihteeri Sven Gladh kertoi siten menetellyn useiden vuosien ajan, ja näin oli saatu kartutettua seuran vähiä varoja näppärällä keinolla. Aika pian tämä tie käytiin loppuun, kun kirjastot eivät enää suostuneet lunastamaan teoksia.

Kouluhistoriallinen seura on saanut avustusta vuosikirjan julkaisemiseen eri tahoilta. Ensimmäisissä vuosikirjoissa kiitetään opetusministeriötä seuran avustamisesta. Kirja ilmestyi aina vuoteen 1972 saakka opetusministeriön tuella. Kun Martti T. Kuikka tuli esimieheksi, opetusministeriön tukea ei enää ollut saatavissa. Kuikka etsi erilaisia lähteitä julkaisun rahoittamiseksi. Vuonna 1985 kirja ilmestyi nimellä *Koulu ja kulttuuri* WSOY:n kustantamana. Yhteistyö WSOY:n kanssa jäi valitettavasti vain vuoden mittaiseksi. Siitä eteenpäin vuoteen 1991 asti Suomen Akatemia antoi vuosittain riittävän suuren apurahan kattamaan painatus- ja jakelukustannukset.

Kun Akatemian lähde alkoi ehtyä, saatiin tukijaksi Opetushallitus. Ylijohtaja Aslak Lindström, joka oli itsekin historian tutkija, ymmärsi hyvin myös kouluhistorian merkityksen ja huolehti usean vuoden ajan, että Opetushallituksesta saatiin sekä kirjan taitto että määrärahat sen painattamiseen. Vuosikirja lähetettiin useiden vuosien ajan joko kaikkiin peruskoulun yläasteen kouluihin tai lukioihin, vuosikirjan aihepiiristä riippuen.

Vuosikirja alkoi Kuikan esimieskaudella keskittyä vuosittain eri teemoihin.

Ensimmäinen teemallisesti rajattu vuosikirja oli vuoden 1985 vuosikirja *Koulu ja kulttuuri*, joka oli samalla seuran 50-vuotisjuhlakirja. Myös 1995 julkaistiin teemallinen vuosikirja *Koulun kansainväliset kasvot* juhla- ja kunniakirjana, tällä kertaa 60 toimintavuoden kunniaksi.

Seuraavaan on koottu vuosikirjat, jotka liittyvät johonkin henkilöön tai tapahtumaan. Ensimmäinen henkilöä käsittelevä teemajulkaisu kohdentui seuran esimieheen:

Vuonna 1999 Koulun ja menneisyys *Kasvatuksen monimuotoinen sarka* ilmestyi juhla kirjana seuran pitkäaikaisen esimiehen, professori Martti Tapani Kuikan täyttäessä 60 vuotta tapaninpäivänä 26.12.1999. Toimituskunta lähestyi Martti T. Kuikan ohjausta saaneita tutkijoita pyytäen heitä osallistumaan kirjoitustyöhön. Juhla kirjana on koottu näin kertyneistä artikkeleista. Kirjan esipuheessa todetaan, että näin ”Martti T. Kuikan monipuolinen elämäntyö erityisesti Helsingin yliopiston opettajana ja kasvatuksen historian tutkijana saa oman esittelynsä”.

Vuonna 2001 muistettiin 80-vuotista oppivelvollisuutta järjestämällä kaksikin juhlatilaisuutta ja niiden annista koottiin kirja *Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta*, jonka kirjoittajina toimi muun muassa koko silloinen kouluhallinnon johtoporras, opetusministeri Maija Rask ja johtaja Kirsi Lindroos opetusministeriöstä, Opetushallituksesta pääjohtaja Jukka Sarjala ja ylijohtaja Aslak Lindström sekä kansliapäällikkö emeritus Jaakko Numminen. Kirja oli samalla seuran 39. vuosikirja.

Johan Vilhelm Snellmanin juhlavuotta 2005 vietettiin myös seuran piirissä julkaisemalla vuosikirja nimellä *J. V Snellmanin mietteitä koulutuksen kehittämisestä*. Vuonna 2007 tuli kuluneeksi 500 vuotta Mikael Agricolan syntymästä. Seura käynnisti juhlavuoden vieton julkaisemalla jo syksyllä 2006 aihetta käsittelevän vuosikirjan *Mikael Agricolasta opin ja tutkimuksen tielle*. Vuonna 2009 Kouluhistoriallinen seura kokosi kasvatuksen historian tohtoreiden monipolvisista poluista kertovan vuosikirjan, jonka teemana oli *Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori*. Kirjassa 28 tohtoria kertoo niistä usein värikkäistä ja joskus tuskaistakin vaiheista, jolloin heidän tieteellinen tutkimustyönsä oli vähitellen johtanut väitöskirjan kirjoittamiseen ja väitöstilaisuuteen saakka.

Vuonna 2010 vietettiin puolestaan Uno Cygnaeuksen merkkivuotta. Hänen syntymästään oli tuolloin kulunut 200 vuotta. Niinpä vuosikirjan nimeksi tuli *Ajankohtainen Uno Cygnaeus*.

Valitettavasti seuran rahavarat ovat niin tiukoilla, että vuonna 2014 ei enää saatu painatettua kirjaa, vaan jouduttiin tyytymään net-

tiversioon. Mainittakoon, että vuosikirjan kirjoitusten laatijat ovat aina kirjoittaneet artikkelinsa ilman tekijänpalkkiota. Kuitenkaan varat eivät enää riittäneet kirjan julkaisemiseen.

Vuosien 1935–1957 sekä vuodesta 2010 alkaen vuosikirjojen artikkelit löytyvät seuran verkkosivuilta myös PDF-versiona kyseisen vuosikirjan kohdalta. Ne ovat luettavissa seuran nettisivuilta osoitteesta <http://www.kasvhistseura.fi>. Seuran kotisivut ovat toimineet myös seuran tiedotuskanavana. Kotisivuilta löytyvät kattavasti muun muassa hallituksen kokousten pöytäkirjat.

Kuka on mahtanut olla kauimmin mukana seuran julkaisutoiminnassa? Hän lienee kouluneuvos M. O. Karttunen, joka ensimmäisen kerran kirjoitti vuonna 1939 seuran vuosikirjaan artikkelin *Etelä-Pohjanmaan ensimmäisen kansakoulun perustamisesta*. Ja vuonna 1990 hän kirjoitti artikkelin, jossa hän muisteli aikaansa maalaiskansakouluntarkastajana. Ajallinen etäisyys näiden kahden kirjoituksen välillä on 51 vuotta.

Minulla oli kerran tilaisuus kuljettaa koteihinsa kaksi aikansa kouluhistorian merkkimiestä, edellä mainittu M. O. Karttunen ja professori Gösta Cavonius, molemmat herrat jo kahdeksankymmentä täyttäneitä. Kun Cavonius oli jätetty Töölöön, jatkoimme matkaa Karttusen kotikulmille Tapiolaan. Matkalla Karttunen totesi, että “Oikeastaan mukava poika tuo Cavonius!”. Minusta he olivat mukavia poikia molemmat.

Sääntöjen muuttamisen yhteydessä käytiin linjanvetoa siitä, tulisiko vuosikirjan olla tieteellinen julkaisu ja täyttää referee-julkaisun kriteerit, vai voisiko siinä olla edelleen muisteluksia ja artikkeleita menneistä kouluajoista ilman tieteellistä verifointia. Yhtenä vaihtoehtona nähtiin, että julkaisu voisi olla kaksiosainen, toinen osa tiukan tieteellinen ja toinen alan harrastajille tarkoitettu artikkeliosuus. Lopputulemaksi jäi, että kirjassa voidaan julkaista pienimuotoisia tieteellisiä artikkeleita sekä asiantuntevien harrastajien kirjoituksia.

Muut julkaisut

Seura on toiminut muutamien muidenkin teosten kuin vuosikirjan tuottajana. Tätä foorumia soisi kirjoittajien käyttävän laajemmaltikin hyväkseen.

Suomen kouluhistoriallinen seura toimitti oppaan *Koulun historian kirjoittamisesta* kouluhistorian tallentajien avuksi 1965. Se laativat professori Aimo Halila ja FT Eelis Aurola apulaisprofessori Erkki Kuujon avustamana. Kirjanen olisi käyttökelpoinen edelleen, mutta valitettavasti sitä ei enää ole saatavissa. Kymölän Killan kanssa tehdyn yhteistyön tuloksena syntyi Jussi Isosaaren tutkimus *Seminaarista yhteiskuntaan*, joka julkaistiin seuran julkaisusarjassa 1989.

Kouluneuvos Martti Hölsän Äänislinnan Yhteislyseon historiasta vuosina 1942–1944 kertova teos *Valkoiset sivut eli suomalainen oppikoulu Itä-Karjalassa* ilmestyi 1997. Martti Hölsä alusti samana vuonna seuran kuukausikokouksessa suomalaisen oppikoulun vaiheista Itä-Karjalassa jatkosodan aikana.

Lehtori Hilikka Laamasen väitöskirja *Kenen koulu sen kansa. Lehdistökeskustelu kansakoulun muodosta ja sisällöstä kansakouluasetuksesta piirijakoasetukseen (1866–1898)* ilmestyi seuran kirjasarjassa vuonna 2000. Hilikka Laamanen piti myös alustuksen väitöskirjansa aiheesta.

Seuran siipien suojaan on kiertynyt verkkojulkaisu *Kasvatus & Aika*. Vuonna 2007 toimintansa aloittanut verkkojulkaisu ilmestyi aluksi itsenäisenä. Siinä kuvaillaan alkavaa toimintaa seuraavasti: “Kasvatus & Ajan lähtökohtana ovat vaatimukset tieteellisestä korkeatasoisuudesta ja monitieteisyydestä. Julkaisu tarjoaa foorumin, jolla voi edistää kasvatuksen historialle ominaista monitieteisyyttä. Tutkimusaiheiden ja -menetelmien moninaisuuden esille tuomisen katsotaan antavan virikkeitä tutkijoille ja luovan pohjaa tieteidenväliselle yhteistyölle. *Kasvatus & Aika* -julkaisun monitieteisyys näkyy sen toimituskunnassa, jossa on mukana historioitsijoita, yhteiskunta-, kasvatustieteen- ja kansatieteilijöitä, joskin monen on vaikea määrittellä omaa paikkaansa tiedeyhteisössä näin kategorisesti.”

Uuden puheenjohtajan Jukka Rantalan aloitteesta verkkojulkaisu *Kasvatus & aika* otettiin Kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran toiminnan osaksi. Seuran toimintaan kuuluvana se on ilmestynyt neljä kertaa vuodessa. Kuukausittain lehden sivuilla vierailee noin 5000 kävijää. Esimerkiksi vuonna 2013 lehden artikkeleita ladattiin Elektra-palvelun kautta yli 7000 kertaa.

Esitelmätilaisuudet

Yksi seuran toimintamuodoista on ollut yhteiset tapaamiset; kuukausikokoukset, esitelmätilaisuudet ja yleisöseminaarit. Seuran hiljaiselon jälkeen Martti T. Kuikka elvytti kuukausikokousperinteen 1982 alkaen. Kuikka kutsui lukukauden kuluessa pitkälle ehtineitä opiskelijoita kertomaan tutkimuksistaan. Kuikan oli helppo saada alustajia, sillä hän ohjasi kasvatuksen historian opiskelijoita opinäytetöissä. Usein alustajat olivatkin väitöskirjavaiheessa olevia jatko-opiskelijoita, jotka varsin mieluusti tulivat kertomaan omista tutkimuksistaan. Kuukausikokouksissa on vierailut luennoitsijoina myös varttuneita tieteenharjoittajia ja koulutuksen kentän eri asiantuntijoita. Luennoitsijoina toimineita on paljon, ja viime vuosien vuosikertomuksissa on kattava kuvaus kunakin vuonna alustajina toimineista. Mainittakoon tässä vain pari esimerkkiä tällaisista pitkälle ehtineistä ja poikkeuksellisen tien kulkeneista luennoitsijoista.

Tammikuussa 2007 kasvatustieteen tohtori Aatu Moilanen kertoi väitöskirjastaan *Otetaan vastuu omista asioista. Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939*. Aatu Moilanen menetti näkönsä tapaturmaisesti 10-vuotiaana. Käytyään sokeainkoulun Kuopiossa hän lähti jatkamaan opintojaan. Hänen opiskelunsa oli tietenkin verrattomasti työläämpää kuin näkevien. Esimerkiksi monet lähdeteokset oli pitänyt äänittää tai kirjoittaa häntä varten pistekirjoituksella. Moilasan alustuksen keskeisiä kysymyksiä olivat, mistä meille saatiin sokeainopetuksen tärkeimmät virikkeet ja työmuodot ja millaiset olivat sokeainkoulujen kasvatustavoitteet.

Toinen kunnioitusta herättävä esimerkki on lääninkouluneuvos ja Uudenmaan läänin viimeinen maaherra Pekka Silventoinen. Hän käsittelee maaliskuussa 2009 esityksessään väitöskirjaansa *Kouluromaani opettajakuva 1930-luvulta 1990-luvulle -ihanteellisia, kapinallisia ja oman tien kulkijoita*. Se on tehty lähinnä oppikoulunopettajien kirjoittamien kouluromaani pohjalta ajalta jolloin koulumaa-ilmassa koettiin yhteiskunnallisia muutoksia ja koulutuspoliittisia uudistuksia. Alustuksessaan hän kuvasi myös väitöskirjan

syntyprosessia ja niitä vaikeuksia, joita hän jatko-opintojensa aikana kohtasi. Pekka Silventoinen on malliesimerkki elinikäisestä oppimisesta. Hän valmistui kansakoulunopettajaksi 1958, ja monien mutkien jälkeen väitteli 50 vuotta opettajaksi valmistumisensa jälkeen 74-vuotiaana kasvatustieteen tohtoriksi vuonna 2008.

Yleisöseminaarit

Kun esitelmätilaisuuksissa oli 2000-luvulla alkanut käydä yleisökato, hallitus päätti vähentää kuukausikokousten ja esitelmätilaisuuksien määrän minimiin ja ryhtyä suosimaan laajempisältöisiä yleisöseminareja.

Vuonna 2001 oli kulunut 80 vuotta oppivelvollisuuden säätämistä. Kouluhistoriallinen seura juhlisti tapahtumaa 21.4.2001 järjestämällä yhdessä Opetushallituksen kanssa Yliopiston juhlasalissa Koko kansan koulu -päijuhlan sekä Opetushallituksessa pidetyn Studia generalia tilaisuuden.

Seura oli aktiivisesti organisoimassa Uno Cygnaeuksen juhluvuo- den tilaisuuksia 2010. Seura järjesti Opetushallituksen kanssa Cygnaeuksen juhluvuo- den avaustilaisuuden Opetushallituksen tiloissa sekä yhdessä Viikin normaalikoulun ja Helsingin yliopiston opettajankou- lutuslaitoksen kanssa tutkija- ja yleisöseminaarin Näkökulmia koulu- maailmaan pysyviin ja muuttuviin haasteisiin, jossa arvioitiin Cygnaeuksen vaikutusta Suomen koululaitoksen kehitykseen.

Seuran 75-vuotisjuhlaseminaari toteutettiin yhdessä Vapaan koulu- tuksen tukisäätiön kanssa 2010. Seminaarin keskeisin tarkoitus oli sel- vittää Vapaan koulutuksen tukisäätiön toiminnan lähtökohdat ja strate- giset tavoitteet sekä säätiön kytkökset koulutus- ja puoluepolitiikkaan.

Vuoden 2011 seminaarin teema oli Akateemisen opettajankoulu- tuksen kehitys 1970-luvulta 2000-luvulle. Pontimena seminaarille oli se, että opettajankoulutus siirtyi yliopistoihin 1974. Opettajankoulu- tus kytkettiin tuolloin yliopistolliseen tutkintojärjestelmään ja päte- vyyksivaatimukset nostettiin ylemmän kandidaatin tasolle kaikkien yli- opistollisten tutkintojen tapaan. Näin suomalainen opettajankoulutus täyttää akateemiselle koulutukselle asetetut kriteerit.

Vuonna 2013 aiheena oli Kasvatus sosiaalisena ja yhteiskunnallisena toimintana. Tilaisuus oli järjestetty yhteistyössä Suomen Historiallisen Seuran, Suomen kasvatustieteellisen seuran, Suomen kirjahistoriallisen seuran ja Nuorisotutkimusverkoston kanssa.

Vuoden 2014 seminaari käsitteli aihetta Oppikirjat, valistus ja kasvatus. Seminaari pohdittiin, kuinka maassamme on toistaiseksi käytettävissä suhteellisen vähän tutkimustietoa siitä, minkälaiset oppikirjat, muut oppimateriaalit ja opetusmenetelmät tuottavat hyviä oppimistuloksia ja nostavat oppilaiden oppimismotivaatiota. Selviteltiin myös, muodostavatko oppimateriaalit opettajan opetussuunnitelman käytännön arkityössä ja missä laajuudessa. Seminaari järjestettiin yhdessä Suomen kirjahistoriallisen seuran kanssa.

Muu toiminta

Seuralla on vuosien saatossa ollut mahdollisuus tehdä yhteistyötä myös monien yhteisöjen, järjestöjen ja seurojen kanssa. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat olleet muiden muassa Svenska Skolhistoriska Föreningen i Finland, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, Okka-säätiö ja Opetushallitus sekä viime aikoina Helsingin kaupungin museo ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Seura on siis ollut hyvin verkostoitunut. Seuralla on ollut myös tilaisuus vieraila useissa kasvatusalan järjestöissä ja näin avartaa kouluhistoriallista näkemystään. Seura kuuluu myös Tieteellisten seurain valtuuskuntaan ja Suomen Tiedekustantajien liittoon sekä on Tilaushistoriakeskuksen jäsen.

Seuran hallituksen jäseniä on 1980-luvulta alkaen osallistunut vaihtelevasti International Standing Conference for the History of Education ISCHEn konferensseihin.

Seura oli Martti T. Kuikan esimieskaudella mukana tekemässä arvonimihakemuksia hallituksen jäsenille. Hänen aikanaan koulu-neuvoksen arvonimen saivat kolme hallituksen jäsentä, ylitarkastaja Sven Gladh 1999, ylitarkastaja Erkki Merimaa 2001 ja ylijohdaja Aslak Lindström 2005.

Seura osallistui 2012 kuudenkymmenen seuran allekirjoittamaan kannanottoon monipuolisen ja -muotoisen tieteellisen jul-

kaisutoiminnan puolesta. Allekirjoittaneet seurat olivat sitä mieltä, että tiedejulkaisujen arvioiminen ja arvottaminen tuolloin suunnitella olleella tavalla on epäoikeudenmukainen ja että se ei siinä muodossa täytä tarkoitustaan. Erityistä huolta seuroissa herätti se, että sekä opetusministeriössä että yliopistoissa suunniteltiin arviointien pohjalta erilaisia linjauksia ja strategioita uudelleenlaiseen rahanjakoon.

Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura järjestivät yhdessä Minun koulumuistoni -koulumuistojen keruun 2013. Aineisto on arkistoitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon, jossa se on käytettävissä muun muassa koululaitoksen historiaa koskevia tutkimushankkeita varten.

Seuran nykyinen toiminta pähkinänkuoressa

Vuodesta 2015 alkaen puheenjohtajana toimii Juhani Tähtinen ja sihteerinä Lilja Aikio. Heidän tekojensa arviointi jääköön muiden tehtäväksi, mutta ei huolta, myös heidän vuoronsa tulee aikanaan päästä historian lehdille.

Seuran nettisivuille on seuran nykyinen toiminta kiteytetty muotoon: ”Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura (entinen Suomen Kouluhistoriallinen Seura) edistää kasvatuksen ja koulutuksen historian tutkimusta sekä tukee sen harrastusta Suomessa. Seura julkaisee Kasvatus & Aika -lehteä sekä harjoittaa muuta kustannus- ja julkaisutoimintaa. Lisäksi se järjestää esitelmätilaisuuksia, seminaareja ja konferensseja. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura on Tieteellisten seurain valtuuskunnan, Suomen tiedekustantajien liiton ja Tilaushistoriakeskuksen jäsen.”

Lopuksi kannustus seuran seuraavalle kahdeksankymmenen vuoden taipaleelle:

*Vivat Societas Historiae Cultus et Educationis
Finlandiae!*